

OSMANLI TARİHİNE DAİR VESİKALAR

«Bonneval'in Osmanlı bahriyesine dair raporu — Nizamı cedid hakkında vesikalar — Osmanlı Devletinin durumuna dair rapor.»

Enver Ziya KARAL

Yeni ve yakın zamanlar doçenti

Bundan iki yıl önce, Maarif Vekilliği tarafından Fransaya, kütüpane ve arşivlerinde mevcut, Türk vesikaları hakkında bir rapor hazırlamak için gönderilmiştim. Pariste kaldığım iki ay zarfında, bir taraftan millî arşivde Türkiyeyi alâkadar eden karton, katalog ve defterlerin mahiyetini tesbit ederken, diğer taraftan da Osmanlı İmparatorluğunun dağılma ve ıslahat devri başlangıcı sayılan XVIII inci asrın ikinci yarısına dair bazı vesikalar istinsah etmiştim. Bu vesikalara, Fransızların senelerdenberi neşretmekte oldukları vesika koleksiyonlarında raslamadığım gibi, bizde de tarih vesikaları hakkında yazı yazmakla tanınmış mecmualarda da raslıyamadım. Şu halde bahis mevzuu olan vesikaların orijinal olmaları ihtimali kuvvetlidir.

Aşağıdaki vesikalar her şeyden evvel, Osmanlı tarihinin bazı hâdiselerini daha açık ve etraflı bir şekilde anlatmaları itibariyle bir kıymet ifade ettiklerini işaret etmeliyiz. Filhakika, bu vesikalar Osmanlı İmparatorluğunun inhitat sebepleri arasında yer alan askerî müesseselerimizin bozukluk derecesini tesbit etmek, IIIüncü Selimin başarmak istediği askerî ıslahatın mahiyetini tayin etmek ve Fransanın, XVIII inci yüzyılının ikinci yarısında Osmanlı devletine karşı gösterdiği alâkanın sebeplerini bilmek isteyenlere faydalı olabilir.

Bunları kronoloji bakımından sıralıyoruz.

I) Bonneval'in Osmanlı bahriyesi hakkında raporu. (1784)

II) Nizamı Cedide dair vesikalar :

a) Türkiye hizmetine girecek fransız zabıt ve teknisiyenleri hakkında iki vesika. (1793)

b) Reisülküttap Ratıp Ebubekir efendinin Selâmeti Umumiye komitesine mektubu. (1795)

c) Napoléon Bonapart'ın Osmanlı hizmetine girmek için Selâmeti Umumiye komitesine verdiği istidanın metni. (1795)

III) Fransanın İstanbul elçilerinden Descorches'in Osmanlı Devletinin durumu hakkında raporu.

Sıraladığımız bu vesikaların kolay anlaşılması için her birinin hususiyetine dair kısaca malûmat vermeği lüzumlu bulduk.

I) Bonneval'in Osmanlı bahriyesi hakkında raporu:

Rapor 1784 tarihinde İstanbulda yazılmıştır. Yazan, M. Bonneval'dir. Bu zat, meşhur Kont De Bonneval ile karıştırılmamalıdır. Malûm olduğu veçhile, Kont De Bonneval, Lâle devrinin son senelerinde Osmanlı İmparatorluğuna sığınmış ve islâmiyeti kabul ederek Humbaracı Ahmet paşa ismile 1748 tarihine kadar yaşamıştır. Rapor sahibi Bonneval ise, 1770 ile 1784 tarihleri arasında Fransa namına Türkiyede tetkik seyahatları yapmıştır. Bu seyahatlarının ikincisinde İstanbula Badine isminde bir geminin kumandanı sıfatile gelmiştir. İstanbulda kaldığı müddet zarfında kale ve istihkâmları gezdiği gibi Bahriyeyi tetkik etmek fırsatını da bularak bir rapor yazmış ve Parise yollamıştır; [1]

Rapor, Ruslarla yapılan Çeşme deniz muharebesinden (1770) raporun taşıdığı tarihe (1784) kadar Osmanlı Bahriyesinin durumuna umumî bir bakış mahiyetindedir.

Raporun birkaç kelime ile hulâsası şudur.

Osmanlılarda bahri kariyer yoktur. Kaptan paşa olsun büyük gemilerin kaptanları olsun denizci değildirler. Bahriyedeki mevki ve memuriyetler borsa eshamı gibidir. Para kuvveti ile elde edilir, para kazanmak için muhafaza edilir. Bu para toplamak ihtirası denizcilik mesleğinin esasını teşkil eden mesleki bilgi, şeref ve vatanperverlik mefhumlarını öldürmüştür. Dolayısıyla, Osmanlı donanmasında, cehalet, hırsızlık; hiyanet tam manasiyle hüküm sürmektedir [2]. Bahriyede olduğu gibi diğer müesseselerinde de Osmanlı İmparatorluğu o kadar hızla alçalmaktadır ki, Bonneval'a göre, bunun sonu katî bir inhidam olacaktır.

Raporun Osmanlı bahriyesi hakkında asıl orijinal sayılabilecek kısmı, bu malumatı taşıyan sahifelerin arkasına 1784 deki donanmanın mevcudunu gösteren bir listenin iliştirilmiş olmasıdır. Bu listede osmanlı gemilerinin sınıfları ve her birinin umumî durumu gösterilmiştir.

[1] Türk Tarih Encümeni Mecmuası. Yeni seri, cilt, 4; s. 26 - 27.

[2] Bonneval'in yazdığı bu acı hakikatleri kısmen Cevdet Paşa tarihinde bulmak mümkündür. C; 1. s; 159 - v; müt

II) Nizamı cedide dair vesikadır.

Nizamı cedit terimi, Osmanlı tarihinde Selim III ün (1789-1807) yaptığı ıslahatı gösterir. Bu ıslahat umumiyetle zannedildiği gibi, yalnız askerî sahaya inhisar etmemiş olmakla beraber, nizamı cedit denilince akla gelen şey, Selim III ün teşkil etmek istediği Avrupa talim ve terbiyesiyle yetiştirilmiş ve Avrupa silâhlarını kabul etmiş ordudur. Bu ordunun teşkiline ne vakit ve nasıl başlanmıştı. Nizamı ceditten bahseden yazılarda bu hususta izahat ya yoktur ve yahut vardır fakat sarîh değildir. Bunnula beraber Avrupa usulünde ordu teşkili meselesinde çok iyi bilinen birşey varsa o da Fransadan gelen zabitan ile bu işe başlandığıdır. Mamafih bu işin teferruatı da mübhem mahiyetini muhafaza etmektedir.

Burada neşredebileceğimiz üç vesika, bu müphemiyeti biraz olsun izah edici malûmat taşıdıklarından tarihi bir kıymet kazanabilirler.

Birinci vesika (a) 1793 tarihlidir, Osmanlı devletinin Fransa hükûmetinden zabıt ve mühendis istediğini göstermektedir. İki kısımdan ibaret olan bu vesikanın birinci kısmında zabıtların sınıf ve adetleri gösterilmekte ikinci kısımda ise Türkiye hizmetine hangi şartlarla girecekleri işaret edilmektedir.

İkinci vesika (b) 1795 tarihlidir. Reisülküttap Ratıp Ebubekirin[1] selâmeti umumiye komitesine yolladığı diğer bir mektuptan çıkarılmış maddeleri ihtiva etmektedir. Bu vesikadan, Fransanın Nizamı ceditin teşkilinde yaptığı yardım hakkında bir fikir edinilmektedir. Ratıp Efendinin mektubuna bağlı bir listeden babıâlinin 1795 te Fransızlardan istediği mütehasısların adet ve ihtisas şubeleri anlaşılmalıdır.

Üçüncü vesika (c). 1795 tarihlidir. Napoléon Bonaparte'ın Osmanlı hizmetine girmek için Fransa hükûmetine takdim ettiği bir istidadır. [2] Bundan anlaşılıyor ki 1793 de, başlıyan nizamı cedit hareketi 1795 de devam etmektedir. İstida metni Napoléon'un 1795 de Osmanlı İmparatorluğu hakkında fikirlerini göstermek itibariyle de ehemmiyetlidir.

III) Osmanlı İmparatorluğunun siyasi, askerî ve içtimai durumu hakkında Descroches (Dekroş)ın bir muhtırasından çıkarılan maddeler:

[1] Ratıp Ebubekir Tosyalıdır Selimin veliâht iken XVI ncı Luis ile mektuplaşmasına hizmet etmiştir. Selim tahta geçtikten sonra Viyana elçisi olmuş ve Viyanadan avdette reisülküttap tayin edilmiştir.

[2] Bu istidanın metnini evvelce neşretmiştik. (Fransa - Mısır - Osmanlı İmparatorluğu s. 36) sıraladığımız vesikalarla, ilgili bulduğumuz için burda da neşrediyoruz.

Rapor, 1801 tarihlidir. 1792 de Fransayı Babıâli nezdinde temsil etmiş olan elçi Descroches tarafından yazılmıştır, Fransız elçisi umumiyetle Osmanlılar lehindedir. Osmanlı İmparatorluğunun dirilmesini istemektedir. Fransanın bu hususta yardım etmesini ve hattâ Osmanlılar ile bir ittifak aktetmesini lüzumlu buluyor. Fakat elçinin bu sempatisinin hakiki sebebi Fransızların Türkiyedeki iktisadi menfaatleridir. Raporun son kısmı bu hususta hiç şüphe bırakmamaktadır.

1) Bonneval'ın osmanlı bahriyesi hakkında 22 nisan 1784 tarihli raporunun kopyasıdır [1]

7 temmuz 1770 Ceşme deniz muharebesinde bütün donanmalarını cehaletleri yüzünden kaybeden Osmanlılar, bu tarihten beri akıllarını başlarına toplamak lüzumunu idrak edemediler.

Cesur adam olarak tanılan ve cesaretini birçok vesilelerle ispat etmiş bulunan Kaptan paşa [2], denizcil değildir. Her ne kadar padişahının şan ve şevketi ile yakından alâkadar olduğu tahmin ediliyorsa da, efendisinin [3] nezdindeki şöretinden istifade ederek açgözlülüğünü tatmin için uğraştığına da ihtimal veriliyor.

Osmanlı donanmasını teşkil eden büyük harp gemilerinin kaptanlarına gelince, bunlardan hiç birisi seyrüsefer, manevra ve harp taktiği hakkında en iptidai bilgiye sahip bulunmuyor. Esasen bir harp gemisinin kaptanlığı para kuvvetiyle elde edilmektedir; Kaptan paşaya en çok para teklif eden tercih ediliyor. Bu şekilde kaptan olmak keyfiyeti, kaptanları her şeyden evvel verdikleri parayı, kazanmak için her vasıtaya müracaata sürüklemektedir. En çok kullanılan vasıta, gemi İstanbul limanından çıkınca, efradın yarısını karaya çıkarmak ve bütün yolculuk esnasında onun maaşı ile yiyeceklerinden istifade etmektir.

Kaptanların sahip oldukları az tecrübe ve gemilerde yarıya inmiş efrat ile kat'i tehlikelerden kurtulmak için yaptıkları iş; limanlarda beklemek ve ancak müsait rüzgâr bulunca yollarına devam etmekten ibarettir.

[1] Archive Nationale. A. II. 1319 - A N. 73. Paris

[2] Ceşme deniz muharebesi esnasında kaptanıderya Hüsametdin paşa idi. Bu muharebede cesaretiyle temayüz eden Hasan paşa sonra kaptanıderya olmuştu; raporda kastedilen de odur.

[3] Rapor 1784 tarihlidir; bu tarihte padişah Hamit I dir.

Kılavuzlar rumdurlar. Bunlar, uzun bir tecrübe neticesinde elde edilmiş tamamen pratik bilgiden başka bir şey bilmezler. Binaenaleyh kararı gözden kaybedince yollarını tayin etmek için pusula ile hiç bir iş göremezler, Bundan dolayı da bir harp gemisi Suriye veya Mısır'a gönderildiği vakit bu geminin evvela İzmir veya Rodosa uğradığı ve orada peşine takılmak için memur olduğu mahallere hareket eden bir Frenk gemisi aradığı görülür.

Osmanlı gemilerinde hiç bir intizam hiç bir disiplin yoktur; onlarda her şey karma karışıktır; gıda tevziyatında müsavat yoktur. Her fert ayrı olarak ve işine geldiği şekilde yemek yer. Bundan dolayı bir kaptan için mevcut yiyecek ve içecek ile denizde ne kadar kalabileceğini evvelden kestirmek mümkün değildir.

Osmanlılar, gemilerin inşa ve teçhizinde biraz terakki etmiş görünüyorsa da, bu terakkilerini ellerine geçirdikleri bir Fransız gemisiyle bir İngiliz Fregatına borçlu oldukları muhakkaktır. Maamafih gemilerinin iç tertibatı her zamanki gibi kusurludur. Kıç küpeşte zabıtlere mahsus bir çok küçük kulübelere taksim edilmiştir. Geminin güvertesi de boydan boya tahtadan yapılmış küçük barakalar ile doludur. Bunlar efrada dükkân kahve ve mutfak vazifesini görürler. Işık, geminin her tarafında ve gün ile gecenin her saatinde yakılır. Deniz harbine dair talim ve top ekzersizleri bilinmeyen şeylerdir. Bundan dolayı da, bir Osmanlı gemisini muharebe vaziyetine getirmek ve harp yapacak hale koymak kadar güç bir şey yoktur.

Bataryalarda her çaptan toplar bulunur. Bu muhtelif çaptaki topların mermileri de ekseriya yan yana bulundurulur. Binaenaleyh, mermileri kullanmak icabettiği vakit lâzım olanları seçmek ve onlara uygun hartuçlar bulmak için hasıl olan karışıklığı tasavvur etmek kolaydır.

24 büyük harp gemilerinden her ne kadar 16 sı iyi durumda iseler de bu durumları uzun müddet devam etmiyecektir, çünkü muhafazaları için gösterilen ihmal son dereceyi bulmuştur. Gemiler, hazarda silâhtan tecrit edilince; merkezde bulunan ağırlıklarının bir kısmından da kurtarırlarsa da, muvazenenin bozulması için kenar ve uçta ağırlıklara dokunulmaz, bu sebepten de gemilerin asıl şekillerini yavaş yavaş kaybetmeğe başladıkları görülür.

Kalafat ve tamirat da çok ihmal edilmektedir. Madunlar gündelikçilere tahsis edilen parayı ceplerine atıklarından mada, malzemeyi de ekseriya kendi menfaatlarına kullanırlar. Buna

binaen bu gün müsellâh bulunan osmanlı donanması sekiz gün bile denizde dolaşacak mukavemette değildir. Nitekim geçen yıl, Karadenizde, bir limana pek yakın bir mesafede yep yeni bir gemi birden bire denizin dibine inmek suretiyle kayboldu.

Hulâsa, cehalet, intizamsızlık, hırsızlık ihmal osmanlı bahriyesinde o dereceyi bulmuşturki, bir osmanlı gemisinin çıkıpta en zayıf bir düşmana bile karşı koyamayacağını tahminde mübalâğa etmiyorum. Bu atalet osmanlılarda devam edecek ve onların Avrupadan kovulmalarını neticelendirecek olan ihtilâli tacil edecektir. Çok yakın olan bu an için tahmin yürütmek bile lüzumsuzdur.

İstanbul tersanesinin ambarlarına kadar girmedim ise de her türlü mühimmattan âri olduklarına kaniim.

Mareşal hazretleri ilişik cetvelde göreceklendir ki İstanbul tersanesinde iki gemi ile birkaç kayık inşa edilmek üzeredir. Fakat, Osmanlılar okadar betaat ve ihmal ile çalışıyorlar ki gemilerin denize indirilecekleri günü kestirmek imkânsızdır.

Kaptan Paşa ile yaptığım bir mülâkatta, Osmanlı bahriyesi hakkında düşünüş tarzımı kendisine ifade ettim. Efendisine şerefli bir mevki temin etmesi lâzım geldiğini hissettirmeğe çalıştım. Bu yolda muvaffak olması için başvuracağı vasıtaları da göstermeğe uğraştım.

Bütün bunları sükûnetle dinledi. Samimiyetimden minnettar göründüler. Söylediklerim üzerinde mutabık kalındı. Fakat bu harici, dürüst ve müteşekkir görünüşe rağmen bir müslümanın bir hıristiyandan ders almaktan hiddetlendiğini kolayca farkettim.

Esasen efendisinin şan ve şevketine vatanın muhafazasına lâkayt bir müslüman, büyük adam, sadık teb'a, iyi vatandaş yetiştiren ruhun büyük ihtirasları ile tahrik edilmeğe ve heyecanlanmağa muktedir değildir.

İstanbul. Pera, 22 nisan 1784. Bonneval.

Gemilerin muhtelif durumları

Gemilerin sınıfları [1]	A		B		Tezgâhta bulunanlar	İnşa edildikleri mahal
	Vaziyeti iyi olanlar	Vaziyeti kötü olanlar	Teçhiz edilmiş olanlar	Teçhiz edilmiş olmayanlar		
Büyük Saf gemisi						
2 adet 74 toplu	»	1	1	»	1	İstanbul
12 » 64 »	8	4	4	8	»	10 İstanbulda 1 Rodosta 1 Bordeaux da
<u>10</u> » 54 »	8	1	4	5	1	
24	16	6	9	13	2	
Firkateyn						
2 adet 50 toplu	2	»	1	1	»	1 İstanbul 1 Limni
3 » 40 »	2	1	3	»	»	2 İstanbul 1 İngiltere
3 » 36 »	3	»	3	»	»	2 İstanbul 1 Brest
5 » 32 »	3	2	2	5	»	1 İstanbul
<u>2</u> » 30 »	2	»	»	»	»	1 İstanbul 1 Midilli
15	12	3	9	6	»	
Küçük Gemi						
2 adet 36 topluk Şebek	»	»	»	»	2	Sinop (Karadeniz)
15 adet 12 topluk Kadırga	7	»	7	»	8	İstanbul
7 adet	7	»	4	3	»	İstanbul
Çektiri	1	»	1	»	3	»
4
1 Çolupe	» »	»	»	»	»	»
68 Gemi						

[1] Sınıfları ve adetleri birinci sütunda işaret edilmiş olan gemilerin (A) sütununda vaziyetleri işaret edilmekte (B) sütununda ise teçhiz edilmiş olanları ile teçhiz edilmiş olmayanları gösterilmektedir.

(II) Nizamı Cedide dair vesikalar

a) Türkiye hizmetine girecek Fransız zabıt teknisyenleri hakkında iki vesika

Paris 7 birinci teşrin 1793. (Cümhuriyetin ikinci yılı)
Hariciye nezaretinden Bahriye nezaretine. [1]

Cumhuriyet hükûmetine karşı her daim müsait davranan Bâbîâli hizmetine bir kaç Fransız zabıt almak arzusundadır. Zabıtlerin sınıfları, sırasıyla gösterilmiştir.

Bahriye zabiti :	6
Piyade » :	2
Süvari » :	2
Topçu » :	1
Mühendis » :	2
Bahriye inşaat mühendisi :	1

Bu zabıtlarin Türkiye hizmetine kabul şartları ilişik listede gösterilmiştir. Divanın biran evvel arzusunu yerine getirmek için nezaretinizce gönderilecek kimselerin mümkün olduğu kadar süratle tesbitini isimlerinin bana bildirilmesini rica ederim.

Bu işin zabıtlarin, emniyeti bakımından, tamamen gizli kalması icap ettiğini hatırlatmağı zait addetmekteyim.

*Türkiyeye gitmeğe istekli olan zabıtlar hakkında
Bâbîâlinin teklifleri*

1 — Zabıtlarin kabiliyet, karakter ve ahlâk bakımından iyi olmalarına dikkat edilmelidir.

2 — En az üç yıl için Osmanlı hizmetinde kalmağı kabul etmeleri noktasında ve her yıl kendilerine verilecek ücretle, makul bir harcirah hususunda kendilerile mutabık kalınmalıdır.

3 — Zabıtlar ayrıca şu hususlardan da haberdar edilmelidirler: Hükûmetin kendilerine vereceği tatar serpuşu ile (kalpak) askeri elbiseyi giyecekler, kaptanı deryalık binasının yanında ikamet edecekler ve memlekette yerleşmiş diğer ecnebilerle hiç bir münasebette bulunmayacaklardır.

4 — Her zabıtın eline, Osmanlı hizmetine girme şartlarını taşıy bir varaka verileceği gibi zabıtın İstanbulla ayak bastığı günden itibaren aylığını alabileceği hususunda teminat verilmelidir.

[1] Archive Nationale : Ap III. No. 75

5 — Zabıtlere, Türkiyede kaldıkları müddetçe hususî bir hi-mayeye mazhar olacakları ve vazifelerini ifada sadakat göste-renlerin takdir edilerek mükâfatlandırılacakları kendilerine söy-lenmelidir.

b) Reisülküttap Ratıp Ebubekir efendinin Selameti Umumiye komitesine «Comité du Salut Public» mektubu [1]

Fransa, Osmanlı İmparatorluğuna mühendis ve zabıt gönder-mekle yükseliş ve refahına ne kadar büyük ehemmiyet verdiğini göstermiştir. Gerek Bâbîâli gerekse şevketlû, kudretlû velinimeti-miz efendimiz, Fransanın bu alâkasından memnun ve müteşekkirdirler... Padişahımız tahta çıktıkları andan itibaren memleketin idaresine bir nizam vermeğe çalışmakta ve bu suretle teb'asının refah ve saadeti için elinden gelen hiç bir şeyi esirgememektedir. Bizzat tasarladığımız geniş ıslahat programının tatbik ve kontrolü ile meşgul olurken, Fransanın elinde mevcut vasıtalarla padişahı-mıza yardım etmesi onun eserine iştirak etmesi demektir. Fransız zabıt ve mühendislerinin gelmesi bu bakımdan Bâbîâli erkânını çok mütehasıs etmiştir.

Mamafih bu günkü günde Bâbîâlinin gönderilen zabıt ve mü-hendislerden başka iş adamlarına da ihtiyacı vardır. Fransanın Osmanlı İmparatorluğu için yorulmak bilmeyen bir ceht ile çalış-tığını tecrübe ile anlıyan Bâbîâli «Comite du Salut Public» den ilişik varakada yazılı mütehasısların da gönderilmesini istemek cesaretinde bulunuyor.

Reis efendinin ilişik varakaının tercümesidir?

Bronz top dökümcüsü, bir kişi
 Bronz kalıbı yapan bir işçi.
 Bu iki işçinin işinden anlıyan bir usta
 Demir gülle dökmesini bilen bir işçi
 Gülle kalıbı yapan bir işçi
 Bu iki işçinin işinden anlıyan bir usta
 Üç silâhçı ustası
 Top kundağı yapmasını bilen iki işçi
 İki demirci
 Ceman on üç kişi

[1] Achive Nationale. A f III No 75. Paris
 Relations exterieures 1861.

c) Napoléon Bonaparte'ın Osmanlı devleti hizmetine
girmek için

Selâmeti umumiye komitesi hükûmetine takdim ettiği
İstidanın tercümesidir [1]

Rusya imparatoriçesinin Avusturya ile olan münasebetini sıklaştırdığı bir zamanda Türkiyenin askerî vasıtalarının daha zorlu bir hale gelmesi için Fransanın elinden gelen herşeyi yapması kendi menfaati iktizasındandır.

Türkiye, külliyetli ve kahraman fakat harp sanatının prensipleri bakımından çok cahil olan milis kuvvetlere maliktir.

Muharebelerin kazanılmasında kullandığımız modern tabiyede kuvvetli ve müstahkem mevkilerin zaptı ile muhafazasında yegâne âmil olan topçuluk Türkiyede henüz çocukluk devresindedir.

Bâbîâli, bunu hissederek birçok defalar bizden topçu ve istihkâm zabiti istedi. Bugün Türkiyede filen böyle birkaç zabitimiz vardır. Fakat bunlar ehemmiyeti haiz herhangi bir neticeyi elde edebilmek için ne kemiyet ne de keyfiyet bakımından kâfidirler.

Ordularımızın topçu kuvvetlerine birçok ahvalde ve bilhassa Toulon muhasarasında kumanda ederek şöhret kazanan general Bonaparte, Türkiyeye hükûmet namına gitmeğe taliptir. Beraberinde harp sanatına müteallik hususî bilgileri olan yedi sekiz zabıt götürecektir.

Bu yeni vazifesinde Bonaparte Türk ordularını daha çok kuvvetlendirmeğe ve Türk imparatorluğunun müstahkem mevkilerini tekemmül ettirmeğe muvaffak olursa vatanına mühim bir hizmet yaptığına ve avdetinde onun sevgisine liyakat kazandığına inanacaktır.

Bonaparte

Dans un temps où l'Impératrice de Russie a resserré les liens qui l'unissaient à l'Autriche, il est de l'intérêt de la France de

[1] Bonaparte'ın Selâmeti Umumiye Komitesine, Osmanlı hizmetine girmek için takdim ettiği istidanın fransızca metni; A. Bruneau'nın Traditions de la France au Levant, isimli kitabında vardır. (s. 90) Bu metnin bir tercümesini, Fransa Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu adını taşıyan kitabımızda neşrettik, (s. 35) Belletende neşrettiğimiz vesikalarla bu vesikayı ilgili gördüğümüzden ve bir kitaptan ziyade bir mecmuada daha çok göze çarpmak ihtimali olduğundan burada fransızca aslı ile neşretmeği uygun bulduk. İstidanın tarihi metin üzerinde yazılmamıştır. A. Bruneau'nın istidaya dair verdiği tafsilâttan istidanın Selâmeti Umumiye Komitesine 27 fructidor an. III (13 eylül 1795) te verildiği anlaşılmaktadır.

faire tout ce qui dépend d'elle pour rendre plus redoutable les moyens militaires de la Turquie.

Cette puissance a des milices nombreuses et braves, mais fort ignorantes sur les principes de l'art de la guerre.

Le service de l'artillerie, qui influe si puissamment dans notre tactique moderne sur le gain des batailles et presque exclusivement sur la prise et la défense des places fortes, est encore dans son enfance en Turquie.

La Porte, qui l'a senti à plusieurs fois, a demandé des officiers d'artillerie et du génie; nous y en avons effectivement quelques-uns dans ce moment-ci, mais ils ne sont ni assez nombreux ni assez instruits pour produire un résultat de quelque conséquence.

Le général Bonaparte, qui a acquis quelque réputation en commandant l'artillerie de nos armées en différentes circonstances et spécialement au siège de Toulon, s'offre pour passer en Turquie avec une mission du gouvernement; il mènera avec lui six à sept officiers dont chacun aura une connaissance particulière des sciences relatives à l'art de la guerre.

S'il peut, dans cette nouvelle carrière, rendre les armées turques plus redoutables et perfectionner la défense des places fortes de cet Empire, il croira avoir rendu un service signalé à la Patrie et avoir à son retour mérité d'elle. [1]

Buonaparte

III) Osmanlı İmparatorluğunun siyasi, askerî ve içtimai durumu hakkında Descroches'in bir muhtırasından çıkarılan maddeler

1 Osmanlı İmparatorluğunun siyasi durumu [2]

Türklerin temel yasası kurandır. Kuran onların yegâne kanunudur; dini, siyasi, içtimai bütün hükümleri ihtiva eder.

Feodalite rejimi Türkiyede mevcuttur. Fakat bu rejim veraset usulüne dayanmamaktadır. Türkler, fütühat devrinde, askerlik yapmak mükellefiyeti mukabilinde, mağlûpların topraklarını taksim ettiler. Yaptıkları fütühatın azameti, idarelerine aldıkları insanlardan adetçe az olmaları, padişah hukukunun hemen hudutsuz denecek dereceye varmasını neticelendirdiği gibi, imparatorlukta terör ve şiddetin yer almasını, valilerin çok geniş eyaletler üzerinde selâhiyet sahibi olmalarını neticelendirmiştir.

[1] Bruneau. Traditions la France au levant. s. 90.

[2] Archive nationale A: II. sf. III. Paris Relations extérieures No. 2.

Yeniçerilerin isyanları yüzünden padişah ekseriya taht ve tacını bazan da canını kaybetmek tehlikesine maruz kalmaktadır. Bu tehlikeden kurtulmak ümidile bütün iktidar ve selâhiyetini bir sadrazama bırakmıştır. Padişah ve sadrazamın otorite ve selâhiyetlerini ulema ile büyük eyaletlerin valileri tevzin etmektedir. Kurani tefsir selâhiyetine malik olan ulema, hükûmetin yapacağı işlerin şeriata uygun olup olmadıklarını beyan eder.

Türkler, kendilerinden olmıyan imparatorluk halkına nefret ile bakarlar veyahut onlara karşı lâkayt kalırlar. Onlarla münasebetleri en az derecededir.

Ecnebi devletler arasında, türklerin en çok beğendikleri devlet Fransadır. Bununla beraber, Türkler ile Fransızlar arasında hiç bir ittifak muahedesi imzalanmamıştır. Mütakabil münasebetleri ticaret muahedelerine istinad etmektedir.

Türklerin diğer devletlerle de ticaret muahedeleri vardır. Bu devletler; İngiltere, İsveç, Danimarka, Venedik; Napoli, Avusturya, Prusya, Rusya ve İspanyadır.

Bâbâlinin Prusya ile ticaret muahedesinden maada bir de tedafii ittifak muahedesi vardır. Bu muahede Prusya hükûmetinin teşebbüsü ile birkaç sene evvel, Prusya-Rusya münasebetinin fenalaştığı bir devirde imzalanmıştır.

İran ile komşu olmasına rağmen, Türkiyenin bu devlet ile münasebatı faal olmaktan uzaktır. Bunun sebebini, İran ve Türkiye muhaberatını güçleştiren geniş ve çöllük eyaletlerin mevcudiyetinde aramalıdır.

Rusya ve Avusturya, Türkiyenin uzun müddet faal münasebat idame ettirdiği ve bundan böyle de ettireceği iki devlet kalacaklardır. Osmanlı hükûmeti; bu iki devletin ihtiraslarını büyük bir dikkat ile takip etmek mecburiyetindedir. Avusturyanın maksadı Bosna Herseği işgal etmek, Katerinanın gayesi ise, payitahtı İstanbula nakletmek ve böylece eski Bizans İmparatorluğunu kurmaktır.

2. Osmanlı İmparatorluğunun askerî durumu

Türklerin piyade ve süvari unsurları mükemmeldir. Türkler, iyi bir askerden istenilebilecek bütün meziyetleri haizdirler. Beygirleri kuvvetli ve sür'atlidir fakat ordularında talim ve terbiye ve disiplin yoktur; sahra bataryalarındaki tefevvuklarından dolayı Avrupalılar, Türklere karşı dâima galip gelmektedirler. Türklerin avrupâi olan müessese ve aletlere düşmanlığı, kendilerini, hıristiyanlara üstün zannetmeleri gibi batıl bir itikattan ileri gelmektedir.

Osmanlı ordularının esasını Timar ve Zeamet erbabının temin ettiği bir nevi milis asker ile Yeniçeri ve sipahi ocakları teşkil eder. Bu son iki sınıf imtiyazlı olduğu için bunlara kaydolan türkler çoktur. Fakat yeniçeri ve sipahiler ancak harp olduğu vakit askerlik yapmağa başlayan insanlardır. Bu sebepten de düşmana karşı yürüyüşe geçtikleri vakit talim ve terbiyesi olmıyan, hattâ silâh kullanmasını bilmiyen insanlardan farkı yoktur.

Mamafih Osmanlı askerinin bu durumu bir müddettenberi değişmiş bulunuyor. Zira Rusyaya karşı yapılan uzun ve daima menfi neticeli harplerden sonra Türkler, Avrupa talim ve terbiyesi ile silâhlarına muhtaç olduklarına kani oldular. Bu kanaatin seviyesi Fransız ve İsveçli mühendis, topçu ve ameleler getirttiler ve askerlerinin talim ve terbiyesini bunlara bıraktılar. Halihazırda Türkiyede iyi vazife görebilecek 8000 topçu neferi 3000 humbaracı vardır. Avrupa tarzında yetiştirilmiş piyade askerinin mevcudu 3000 i mütecaviz değil ise de bu nevi asker için 12000 kişilik bir kadro hazırlanmıştır. Askeri müessese olarak bilhassa kayde degen bir riyaziye mektebi vardır.

Bahriye, iki senedenberi kaptanı - derya Küçük Hüseyin paşanın nezareti altında fransız mühendisi Brun ve üç sene evvel gönderilmiş amelelerin muaveneti ile tamamen ıslâh edilmiş bulunmaktadır. Fransız biçiminde gemiler inşa ve teçhiz edilmektedir. Bununla beraber bu gemilere kumanda edecek malûmatlı zabıt ile onları kullanabilecek hakiki gemici yok denecek derecededir.

3. İçtimai durum

Türkiyede, din; kadın ile erkek arasında kat'i bir hudut çizmiştir. Türkler huzurunda, kendilerine taallûku olan kadınlardan herhangi bir vesile ile bahsetmek yalnız nezaketsizlik değil, aynı zamanda büyük kabalık hattâ kabahat sayılır. Haddi zatinde Türk çok hassastır. Avrupalılara nazaran, ilim vadisinde geri ise de, onlara nazaran tabiata daha yakındır. Türk ahlâk ve an'anelerinin umumî prensiplerini ihtiva eden Kuran, Allahı, onlara kadar indirecek yerde, onları Allaha kadar yükseltmektedir. Bu sebepten Türk kendi mükemmeliyetine, yüceliğine inanmakta ve bu sebepten de kâfir addettiği diğer milletleri istihkar etmektedir. Türk, yegâne hakiki mutakit ve Allahın sevgili kulu olarak kendini görmektedir. Allah ile münasebeti vasıtasızdır. Dualar, kısa fakat sık sık Kuran tilâveti, bütün dini merasimi teşkil eder. Hocalar,

mukaddes yazıları okuyan kimselerdir. Türkler ile Allah arasında mutavassıt vazifesini görecekt hiçbir selâhiyet ve iddiaları yoktur.

Ulema, garp görüş ve usullerinin alınmasına tabiatıyla muhaliftir; zira kendilerinininkine faik olan bu şeylerin alınması hasebiyle imtiyaz ve mevkilerini kaybetmek tehlikesine maruz kalırlar.

Mamafih son zamanlarda türklerde bir değişiklik hasıl oldu. Kendilerine faik bir düşmanın istilâsına uğramak korkusu yüzünden avrupayı tanımak lüzumunu idrak ettiler. Bu sebebtendirki avrupa payitahtlarında daimî elçilikler ihdas edilmeğe ve buralara Avrupa dil ve sanatını öğrenecek ve sonraları İstanbuldaki riyaziye mektebinde çalışacak gençler gönderilmeğe başlandı. Filhakika İstanbul riyaziye mektebi pek verimli bir durumdadır. Orada bir matbaa açılmak üzeredir. Mektebin Avrubaî mütercimleri vardır.

Türklerin, dirilmeleri hususunda bütün ümitleri Fransa cümhuriyeti hükümetinden gelecek yardımdadır.

4. Cümhuriyet hükümetinin menfaatleri

Bir devletin menfaati o devletin refah ve emniyeti demektir. Bir devletin refahı ise, nüfus ve zirai, sınaî mahsulâtının istihlâkten artan kısmı ile alâkadardır.

Bir devletin emniyeti, o devletin diğer devletlerle sulhü muhafaza edici veya tecavüzü karşılayabilecek bir politik sisteme malik olması demektir.

Türkler cehaletleri yüzünden ticaretlerini tamamen yabancılarla bırakmaktadırlar. Denizlerinde ticaret yapanlar bilhassa Fransızlar, Venedikliler, Raküzalılardır. Levant ticareti için eskiden 400 Fransız gemisi çalışmakta idi. Fransanın bir çok cenup departmanları mevcudiyetlerini bu ticarete borçlu idi.

Ecnebler, ham madde veya ilk işçi elinden geçmiş yarı ham madde satın almaktadırlar. Biz Fransızlar, Türklerden şunları satın alıyoruz: yün, ipek, keçi kılı, deve kılı, pamuk ve saire. Onlara sattıklarımız bez, Liyon kumaşları, pamuklular, ve müslin kumaşlardır. Bu alışverişten maada Türklerden sanayimiz için muhtaç olduğumuz bazı ham maddeleri de satın alıyoruz: eczahanelerimiz için tıbbî nebatlar; bakır, ağaç, boya ve saire. Bunların mukabilinde de kahve, şeker, çivit, satıyoruz.

Karadeniz ticaret için yeni zenginlikler kaynaklarına maliktir; zira Avrupanın en büyük nehirleri bu denize müntehi olurlar. Bu nehirler geçtikleri toprakların ticaretini çok kolaylaştıran vasıta-

lardır. Karadenizin şark kısmının ianesiyle İran ve Orta Asya ile ticaret yapmak ta mümkündür.

Diğer cihetten Kızıldeniz Hindistana giden yolların hepsinden daha kısa ve daha emin bir yoldur. Eğer Ümitburnu İngilizler elinde kalırsa bu yol bizim için çok istifadeli olacaktır. Siyasi müşahedeler, Londra, Viyana ve Petersburg hükümetlerinin ihtiraslarını açığa vurmuştur. Bu üç hükümet Avrupanın diğer hükümetlerine tahakküm etmek istikametinde çalışmaktadır. Tehdide maruz kalan devletler bu üç hükümete karşı bir cephe kurmak mecburiyeti karşısındadırlar.

Menfaatleri tehlikede olan devletler muvazeneyi muhafaza için bize iltihak etmelidirler. Menfaati tehlikede olan devletler arasında bilhassa Osmanlı İmparatorluğu vardır. Binnetice bizim ile anlaşarak onlara karşı korkunç bir ittifak yapmalıdır. Osmanlı devletin bu husustaki temayülü katiyen iki yüzlü değildir. Bâbîâli, Fransa Cümhuriyetine bağlıdır ve ihtilâlimizin bütün buhranları imtidadında bir an bağlı kalmaktan şaşmamıştır. Bâbîâli bizim ile bir ittifakı istemektedir. Fakat zafı ve vasıtalarının kötülüğü yüzünden bunu itirafa cesaret edemiyor. Esasen siyasi ve askeri durumu da kendisine emniyet telkin edici değildir. Fakat Türklerin kuvvei maneviyesi bir çok mağlubiyetlerin, ihanetlerin kendilerini sürüklediği inhitattan, kurtulabileceklerini düşünecek kadar yüksektir.

Cümhuriyetin emniyeti, cumhuriyetin refahına bağlıdır ve binnetice Osmanlı İmparatorluğunun muhafazası ve kuvvetlenmesi için Fransanın basiretkâr davranması çok açık ve kuvvetli yarımda bulunması en yüksek menfaatleri icabatındandır.

